

Militantní demonstrace v ČR: analýza vybraných jevů a problémů¹

Doc. JUDr. PhDr. Miroslav MAREŠ, PhD., Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně

1. Úvod

V České republice se v posledních letech výrazně projevil fenomén militantních demonstrací, který měl a má i poměrně rozsáhlé politické, kriminální a právní konsekvence. I když je možné, že vzedmutá násilná vlna z konce první dekády 21. století nyní oslabila, není její opětovný návrat vyloučen. Může se dokonce projevit i v nových formách, které doposud nebyly v českém prostředí přítomny a zkoumány. Proto je třeba analyzovat dosavadní zkušenosti i vybrané problémy spojené s daným jevem, což je i cílem tohoto článku. V něm je nejprve vymezen pojem militantních demonstrací a objasněno možné rozdělení tohoto fenoménu, následuje přehled vývoje militantních demonstrací na území ČR po roce 1989 i jejích současných forem (se zaměřením na strategické využití fenoménu pro širší politickou strategii určitých subjektů či hnutí, taktiku, počet účastníků a případně i použité či zabavené zbraně). Následuje nastínění právního a koncepčního rámce postupů proti militantním demonstracím a na tomto základě závěrečné zhodnocení a odhad perspektiv vývoje tohoto fenoménu.

2. Konceptualizace militantních demonstrací

¹ Tento příspěvek byl zpracován v rámci grantového projektu GAČR GA407/09/0100 „Soudobý paramilitarismus v České republice v kontextu transnacionálních vývojových trendů politického násilí v Evropě“, financovaného Grantovou agenturou České republiky.

Militantní demokracie spadají do širšího rámce kolektivních násilných akcí². Koncept militantních demonstrací je inspirován pojetím německého experta Rüdiger Kreutze, který je staví do protikladu k pokojným demonstracím a přisuzuje jim znaky bojovnosti a násilí³. Pojmem militantní demonstrace lze proto označit takové veřejné masové politické akce⁴ (shromáždění na místě i pochody), při nichž dochází k relevantnímu užití násilí ze strany demonstrantů (nebo alespoň existuje závažná hrozba užitím takového násilí) a demonstrace tímto užitím násilí nabývá bojovný charakter. Jedná se o společensko-vědní koncept (český právní řád jej nezná, i když jej samozřejmě reguluje, jak bude ještě dále objasněno).

Kreutz chápe militantní demonstrace jako jednu z forem politického násilí (vedle stráží, rušivých akcí, blokad, aktivních omezení, symbolického poškození věcí, sabotáží, organizovaných nepokojů a občanské války, terorismu a vojenské agrese s případnou domácí pomocí), přičemž konstatuje, že hranice mezi militantní demonstrací a organizovanými nepokoji jsou mnohdy nezřetelné⁵. Militantní demonstraci mohou doprovázet i další rizikové jevy, např. rabování.

Militantní demonstrace lze dělit podle řady kritérií. První z nich je to zda se jedná o:

1. Organizované demonstrace;
2. Spontánní demonstrace.

S tímto kritériem souvisí částečně, i to zda se násilí na demonstraci odehrává:

1. Se souhlasem hlavních organizátorů;

² PRUDÍKOVÁ, D.: Násilné demonstrace a nepokoje jako hrozba vnitřní bezpečnosti. Analýza kolektivního násilí přerůstající v násilné aktivity. In SMOLÍK, Josef – ŠMÍD, Tomáš a kol.: Vybrané bezpečnostní hrozby a rizika 21. století. Brno: Muni Press, s. 227-228.

³ KREUTZ, R.: Organisierte Gewalt in der Gesellschaft. Gruppierungen – Inhalte – Aussagen. Bonn: Studiengesellschaft für Zeitprobleme, 1989, s. 91.

⁴ Mezi militantní demonstrace tedy nelze řadit všechny projevy kolektivního násilí, pokud nejsou motivovány politickým cílem, např. výtržnosti při sportovních utkáních. Násilná demonstrace fotbalových příznivců za svůj klub či proti vedení klubu však již do tohoto konceptu zapadá.

⁵ KREUTZ, R.: 1989, s. 92.

2. Bez souhlasu hlavních organizátorů.

Na násilí se mohou podílet:

1. Jednotlivci či malé skupinky z celkového počtu účastníků demonstrace);
2. Větší skupiny z celkového počtu účastníků demonstrace;
3. Převážná část či všichni účastníci demonstrace.

Do úvahy je přitom třeba vzít i celkový počet účastníků demonstrace, jejíž velikost je relativní ve vztahu k prostředí a politické kultuře, v níž se demonstrace odehrává (v malém státě může být za masovou akci se závažnými dopady považována několika set členná demonstrace, v jiném lidnatém státě by stejnou roli mohla sehrát až demonstrace několika desítek tisíc lidí). Pro prostředí v ČR lze navrhnout stupnici:

- Velmi malá demonstrace (1-30 účastníků).
- Malá demonstrace (31-100 účastníků).
- Střední demonstrace (101 - 500).
- Velká demonstrace (501 - 1000);
- Velmi velká demonstrace (1001-5000)
- Masová demonstrace (nad 5000).

Z hlediska zaměření násilí se může jednat o násilí:

1. Agresivní (pokud je zahájeno ze strany demonstrantů, to platí i pro násilí, které reaguje na oprávněný zásah bezpečnostních složek či legální akty státní správy);
2. Obranné (pokud je reakcí na násilí protidemonstrantů či na neoprávněný zásah bezpečnostních složek nebo na nelegální akty státní správy - to ovšem neznamená, že by toto násilí bylo legální);
3. Sebeпоškozující (pokud je účastníci demonstrace zaměřují sami proti sobě, zpravidla z důvodů propagandy⁶).

⁶ Např. sebeupalování na demonstracích Lidových mudžáhidinů (MEK) v několika evropských městech v roce 2003 protestujících vůči represivním opatřením proti jejich organizaci ZUCKER. Daniel M.: The Case for the PMOI/MEK: Debunking the Yellow Journalism of Jacob Laksin. Global Politician 2009, <http://www.globalpolitician.com/25731-mek-pmoi-ncr>

Násilí může být zaměřeno obecně (vůči širokému spektru cílů) anebo selektivně (proti konkrétním cílům, přičemž v rámci této kategorie je možné další odstupňování selektivity, od individuálně identifikované objektů až po reprezentanty určitých širších skupin, včetně např. účastníků protidemonstrace či policisty obecně).

Základní rozdělení podle terčů násilí je podle toho, zda se jedná o násilí:

1. Proti věcem (specificky pak proti různým uzávěrám a barikádám);
2. Proti zvířatům (např. proti policejním koňům či psům).
2. Proti lidem.

V případě násilí proti lidem se může jednat o:

1. Násilí proti policistům (specifickým jevem je prorážení policejních kordonů);
2. Násilí proti politickým protivníkům (specifiky pak protidemonstrantům);
3. Násilí proti svědkům (kteří mohou identifikovat pachatele násilí);
4. Násilí proti novinářům (může, ale nemusí být propojeno s předchozí kategorií, na novináře může být zaútočeno i kvůli předchozím článkům, postojům apod.);
5. Násilí proti nezúčastněným osobám (útoky proti lidem, kteří nejsou na demonstraci ani aktivitám souvisejícím s jejím sledováním či potlačováním nijak zaangażováni, např. náhodní kolemjdoucí);
6. Násilí proti pořadatelům i jiným účastníkům (specifický případ, pokud pořadatelé a jiní účastníci protestují proti násilnému jednání).

Z hlediska použitých přímých násilných prostředků lze rozeznávat např.

1. Násilnou propagandu a výhružky;

2. Násilí pěstmi, kopy a dalšími tělesnými pohyby;
3. Násilí improvizovanými zbraněmi schopnými zranit či zabít (hole, pátky, automobil jako zbraň apod.);
4. Násilí chladnými zbraněmi;
5. Násilí vrháním předmětů (zpravidla kamenů či dlažebních kostek) či využití vrhacích zbraní (zpravidla praků);
6. Násilí explozivními zbraněmi nižší intenzity (rozbušky, dělbuchy apod.);
7. Násilí chemickými látkami nízké koncentrace, neohrožující bezprostředně na životě (zpravidla slzný plyn);
8. Násilí zápalnými lahvemi;
9. Násilí střelnými zbraněmi;
10. Násilí explozivními zbraněmi látkami větší intenzity (granáty, nástražné výbušné systémy);
11. Násilí chemickými a biologickými látkami vysoké a životu nebezpečné koncentrace.
12. Využití středních a těžších vojenských zbraní a systémů (tanky, minomety apod.).

Militantní demonstranti se mohou snažit protivníkům bránit v pohybu či je poškodit vyvážením překážek (specificky stavěním barikád), zakládáním požárů, vyvoláváním technologických havárií apod. Proti svým protivníkům mohou vést i elektromagnetický boj (rušení policejních vysílaček apod.).

Násilí přitom může být:

1. Plánované (s tím, že demonstrace bude násilná, počítají násilní aktéři již před zahájením demonstrace)
2. Spontánní (násilí není předpokládáno, ale představuje reakci na momentální podnět, např. útok politických protivníků či jednání policejních složek).

Z hlediska taktiky zúčastněných subjektů může být násilí:

1. Nepopracované (je uskutečňováno bez jasně daných pokynů)

2. Částečně připravené (je uskutečňováno v daném základním rámci, v němž je dále improvizováno);

3. Podrobně připravené (existuje jasný předem připravený plán, dělba úkolů, organizace bojůvek apod.).

V daném kontextu smyslu se může jednat i o násilí:

1. Nenacvičené;

2. Předem nacvičené (např. na výcvikových táborech extremistické scény).

Militantní demonstrace mohou organizovat různí aktéři – státní složky, politické strany, zájmové skupiny (např. odborové organizace) či iniciativy. Organizátoři násilné demonstrace mohou působit otevřeně i skrytě (např. pokud se jedná o struktury teroristických organizací či o demonstrace organizované tajnými službami). Demonstrace může být tvořena výhradně domácími militanty nebo i různě velkým podílem zahraničních militantů, což může souviset i se zaměřením demonstrace na domácí či mezinárodní problémy.

Na násilí se mohou podílet:

1. Kolektivy vzniklé ad hoc přímo na demonstraci;

2. Kolektivy vytvořené před demonstrací pro potřebu jedné či několika málo demonstrací;

3. Kolektivy vytvořené pro větší počet demonstrací, kampaň či širší spektrum militantních aktivit (specificky se může např. o specializované složky extremistických paramilitárních formací, jako byly např. komunistické Sturmbrigády KSČ v období první československé republiky⁷ nebo o volné transnacionální sítě, které na základě mobilizace uskutečňované zpravidla prostřednictvím moderních komunikačních technologií dodají relevantní počet militantů na jednotlivé akce, což je např. Černý blok – Black Bloc v soudobém antiglobalizačním hnutí).

⁷ PEJČOCH, I.: Armády českých politiků. České polovojskové jednotky 1918-1945. Cheb: Svět křídel, 2009, s. 17.

Z hlediska strategie politických subjektů, které jsou účastny militantních demonstrací, se může jednat o:

1. Nestrategické násilí (není součástí širší politické strategie);
2. Strategické násilí (je využíváno v rámci širší politické strategie, např. pro zastrašení protivníků, ke získání mediální pozornosti s cílem dostat se do veřejného povědomí, s cílem vyprovokovat státní moc k neuvážené reakci anebo pro utužení stávající extremistické organizace a získání nových příznivců). Konečný cíl organizátorů militantní demonstrace může být směřován do rámce stávajícího politického režimu, k důsledné změně režimu i k jeho odstranění. V demokracii jsou militantní demonstrace organizovány především extremistickými uskupeními, není to však pravidlem.

3. Vývoj militantních demonstrací v ČR

Militantní demonstrace mají na českém území dlouhou historickou tradici (v určitém smyslu by za ně bylo možné považovat i známé pražské defenestrace) a výrazně poznamenaly i politický život první československé republiky. Pouze v omezené míře se násilné demonstrace objevily jako nástroj protikomunistického působení v období lidové demokracie a socialismu v Československu, s dílčí výjimkou protestů proti okupačním vojskům v srpnu 1968 a při protirežimních nepokojích o rok později⁸. Demonstrace na konci osmdesátých let byly ze strany demonstrujících převážně nenásilné, přehnaným násilím se naopak projevovaly komunistické bezpečnostní složky (brutální zásah ze 17. 11. 1989 pak inicioval i tzv. sametovou revoluci).

⁸ Včetně spontánních protisovětských demonstrací v březnu 1969 v rámci oslav vítězství československých hokejistů nad SSSR doprovázených násilnostmi, mj. zdemolováním kanceláří Aeroflotu, o nichž se však v současnosti spekuluje i jako o provokaci tajných služeb. KALOUS, J.: ČSSR – okupanti 4:3. Analýza jedné březnové noci. Paměť a dějiny, roč. 3, č. 2, 2009, s. 22-43.

Již krátce po pádu komunismu se však na českém území militantní demonstrace opět objevily a určitou vývojovou linii lze od té doby vysledovat dodnes. Hlavními aktéry militantních demonstrací jsou političtí extremisté, především pravicově extremistické subkultury (nejprve ultrapravicoví skinheads, později autonomní nacionalisté ve spojení s fotbalovými chuligány) a ultralevicoví anarchisté a autonomové. Extremistická scéna ostatně připravovala a připravuje své příslušníky na militantní demonstrace, a to v šířených manuálech i na školeních před demonstracemi i na různých výcvikových táborech (tzv.letních kampaech apod.). V omezené míře se aktéry militantních demonstrací staly i extremistické strany a některé subjekty či sítě mimo přímou vazbu na politický extremismus.

V polistopadovém období lze vysledovat určitá období, ve kterých některý typ nebo typy demonstrací dominovaly a případně se staly i závažným problémem pro veřejný pořádek či vnitřní bezpečnost. V daném kontextu by bylo první období možné vymezit zhruba léty 1990 a 1997 a označit je za období „živelných militantních demonstrací“. Dominují zde akce rasistických skinheads (v roce 1990 i nazi-punks)⁹ a anarchistického a autonomního hnutí¹⁰, částečně i tehdejších trockistů. Intenzivní bylo násilí zvláště při masových střetech mezi ultrapravicovými skinheads a anarchisty a autonomy, např. při napadení anarchistické demonstrace před

⁹ Tyto akce měly zpočátku spíše charter trestných výprav proti Romům či Vietnamcům (např. při shromáždění asi 100-150 skinů a punkerů na Václavském náměstí Praze dne 1. května 1990), později se však jednalo i o násilí vyvolané emocemi a policejní přítomností souvislosti s pietními a protestními akty proti reálnému i domnělému násilí Romů. NEČAS, Ctibor: Historický kalendář. Dějiny českých Romů v datech. Olomouc: vydavatelství univerzity Palackého, 1997, s. 98-99. Např. na skinheadské demonstraci v Bruntále v roce 1994 na pohřbu městského strážníka, který byl usmrčen Romem, se skupina ostravských skinheads snažila prorazit policejní kordony a zaútočit na místní Romy. PODEŠVA, V.: Vývoj a současný stav extremistických hnutí v Severomoravském kraji. In TEJCHMANOVÁ, L. – HOLANOVÁ, L. – VANĚČKOVÁ, A. (eds.): Mezinárodní sympozium Role policie v boji proti rasismu a xenofobii. Praha: Ministerstvo vnitra, 2000, s. 57.

¹⁰ Jednalo se o např. o různé demonstrace proti vznikajícím provozovnám McDonalds, za práva zvířat či antimilitaristické akce, kdy např. dne 14. 9. 1991 se asi dvacet anarchistů na demonstraci v Praze proti branné povinnosti pokoušelo prolomit bránu kasáren na Náměstí republiky. Anarchisté – demonstrace, Česká tisková kancelář 14. 9. 1991 (Jan Lipold), (Dostupné z <http://ib.ctk.cz>)

pražským výstavištěm dne 30. 5. 1991¹¹ a zvláště při střetu mezi anarchisty a skinheady v Letenských sadech dne 1. 5. 1992, kde byly použity i zápalné lahve či najíždění motorovým vozidlem jednoho z anarchistů proti neonacistickým demonstrantům a u jednoho z demonstrantů byla zadržena střelná zbraň¹². Anarchisté se podíleli i na environmentalistických akcích, včetně blokády Temelína¹³.

Pouze v menší míře se objevilo násilí na demonstracích tehdy dominující strany krajní pravice – Sdružení pro Republiku – Republikánské strany Československa¹⁴, případně u dalších politických proudů¹⁵. Srovnání ozbrojených Romů či Vietnalců na obranu či bezprostřední pomstu vůči rasistickým útokům skinheads je sporné chápat jako demonstrace, protože neměly jasný propagační cíl, ale spíše sloužily jako přímá příprava k násilné akci.

V této první fázi bylo násilí na miličních živelné a krátce připravované. Političtí extremisté jimi chtěli primárně zastrašit či zničit protivníka a dokázat sami sobě i okolí svoji schopnost a ochotu jednat násilně. Demonstrace sice byly dílčím způsobem propojeny s některými politickými subjekty, ať již působícími skrytě (např. Národní obec fašistická) nebo veřejně (Levá alternativa, Československé anarchistické sdružení), avšak nebyly hlouběji zapracovány do jejich politické strategie. Nejorganizovanější složku militantních demonstrací první poloviny devadesátých let zřejmě představovala Front of Individual Freedom (Fronta individuální svobody – FIS), která se po vzoru německých autonomů

¹¹ SMOLÍK, J.: Subkultury mládeže. Úvod do problematiky. Praha: Grada, 2010, s. 146.

¹² Zadržení účastníci bitky mezi anarchisty a skinheady, Česká tisková kancelář, 1. 5. 1992 (Dostupné z <http://ib.ctk.cz>)

¹³ Informace o projevech extremistických postojů v České republice, Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 1995, s. 14.

¹⁴ MAREŠ, M.: Terorismus v ČR. Brno: Centrum strategických studií, 2005, s. 166.

¹⁵ Např. dne 24. února 1996 musela policie chránit účastníky demonstrace Komunistického svazu mládeže, které chtěla napadnout skupina antikomunistů. Komunistická manifestace si vyžádala policejní zásah. Česká tisková kancelář, 24. 2. 1996 (Robert Káčer), (Dostupné z <http://ib.ctk.cz>)

specializovala na násilné střety¹⁶ (militantní demonstrace však nebyly jedinou doménou její činnosti), její existence však neměla dlouhého trvání.

Druhá fáze militantních demonstrací přichází v souvislosti se vzestupem aktivity anarchistického hnutí ve druhé polovině 90. let. Ostatní politické proudy se v tu dobu militantními demonstracemi výrazněji neprojevovaly¹⁷. Dva důležité jevy, které symbolizovaly tuto „éru výrazné anarchistické militantnosti“, byly přímo provázány s masovými demonstracemi – jednalo se o street parties (které měly kořeny ve Velké Británii na počátku 90. let) a s antiglobalizačním násilím Černého bloku (Black Bloc – BB), přičemž BB měl kořeny v západní Evropě a USA již minimálně v 80. letech, výrazně se však ve spojitosti s antiglobalizačními demonstracemi projevil až v Seattle v roce 1999¹⁸.

Militantní 1. street party se uskutečnila v Praze dne 16. 9. 1998 v rámci celosvětové kampaně Peoples Global Action. Za organizátory se prohlásily radikální environmentální hnutí Země především (Earth First!) a Rainbow Keepers (Ochránci duhy), spektrum účastníků však bylo mnohem širší (anarchisté, squatteři, punkeři apod.)¹⁹. Účastnilo se jí kolem 3000 lidí, jejichž část se nejprve zapojila do ostrých střetů s policií na pražské magistrále u hlavního nádraží (donutila k úprku i policejní pořádkovou jednotku) a později do rabování ve Vodičkově ulici. Nepokoje provázely i další street parties, především třetí street party v Praze dne 6 června 1999. Účastnilo se jí asi 5000 lidí. Část demonstrantů vytloukla

¹⁶ AFA: Šestnáct let v první linii, Antifašistická akce 2006, <http://www.antifa.cz/content/afa-sestnact-let-v-prvni-linii>

¹⁷ Dílčí násilné projevy se objevily na demonstracích krajní pravice (např. v Rakovníku v roce 1999) i na demonstracích etablovaných sil v souvislosti s tehdejšími dominantními politickými událostmi (např. verbální výhrůžky i drobné fyzické na demonstracích podporovatelů Václava Klause vůči jeho oponentům, kteří se v roce 1997 proti tehdejšímu předsedovi ODS postavili ve vnitrostranickém boji, případně výhrůžky fyzickým násilím a drobné útoky proti majetku ze strany některých demonstrantů podporujících iniciativu ČT-Věc veřejná na přelomu let 2000-2001. Toto násilí však nemělo vliv na celkově převažující pokojný průběh těchto demonstrací.

¹⁸ MAREŠ, M.: Terorismus v ČR, Brno: Centrum strategických studií, 2005, s. 84.

¹⁹ BASTL, M.: Radikální levice v České republice. Devadesátá léta dvacátého století. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 64.

okna na americkém velvyslanectví, zaútočila na provozovnu McDonald's a na policisty, z nichž šest lehce a tři těžce zranila²⁰.

Anarchistická scéna se v tu dobu nesoustředila pouze na vlastní demonstrace, ale i napadání demonstrací opačné části politického spektra či jejich policejní ochrany. K nejvýznamnějším střetům patřil útok anarchistických antifašistických demonstrantů na policejní pořádkovou jednotku a policejní vůz (ten byl zapálen), který se odehrál dne 1. 5. 1999 v Praze u Národního divadla (policie chránila před anarchisty účastníky neonacistické demonstrace, která se vydala neohlášeným směrem) a militantní protidemonstrace zaměřená proti demonstraci Národní aliance dne 28. října na pražském Těšnově, které se zúčastnilo kolem 3000 osob (byly u nich zadrženy dýmovnicové granáty, vojenská dýmovnice, dělbuchy a před blízkou provozovnou Mc Donald's i čtyři zápalné lahve²¹).

Vrchol a současně jistou derniéru éry masových militantních demonstrací pořádaných anarchistickou scénou představují protestní demonstrace proti zasedání Mezinárodního měnového fondu a Světové banky v Praze na konci září roku 2000, především pak tzv. S 26 (dne 26 září). Česká anarchistická scéna se propojila s tehdy nejvýznamnějšími zahraničními militantními ultralevicovými antiglobalizačními strukturami. Protestů v Praze se zúčastnilo asi jedenáct tisíc lidí a několik set jich bylo zapojeno do násilných aktivit. Jejich cílem bylo obsadit a zablokovat jednání, avšak díky masivnímu policejnímu nasazení jim v to bylo zabráněno. Následovalo demolování poboček globálních firem v centru

²⁰ DUSIL, M.: Problematika extremismu na území Hlavního města Prahy. In TEJCHMANOVÁ, Ladislava – HOLANOVÁ, L. – VANĚČKOVÁ, A. (eds.): Mezinárodní symposium Role policie v boji proti rasizmu a xenofobii. Praha: Ministerstvo vnitra, 2000, s. 27.

²¹ Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 1999. Praha: Ministerstvo vnitra, 2000, s. 18.

města. Celkové škody na majetku dosáhly více než 23 milionů korun²².

Při demonstracích fungoval vycvičený Black Bloc, který měl připravený rozsáhlou výzbroj (především zápalné lahve a předměty vrhané na policii, zvláště dlažební kostky). V zázemí útoků působily i zdravotnické složky (tvořené převážně ženami), které ošetřovaly zraněné bojovníky (např. jim vymývaly oči zasažené slzným plynem).

Anarchistické hnutí sice dokázalo zorganizovat velkou mezinárodní akci a předchozími militantními aktivitami přilákat do svých řad nových mladých členů, nicméně z hlediska zisku výraznějšího politického vlivu neuspělo, naopak se dostalo do stadia jistého vnitřního vyhoření. Širší veřejnost na toto hnutí nahlížela s ohledem na jeho násilné projevy negativně²³. Při protestech proti summitu NATO v roce 2002 již byla zvolena jiná, umírněnější taktika, nicméně počet účastníků byl mnohem menší (cca 4000) a vliv na širší veřejnost opět mizivý²⁴.

Období let 2002-2006 je možné označit jako jisté „klidnější intermezzo“ z hlediska intenzity militantních demonstrací ve srovnání s jinými érami. Výjimku představuje několik menších střetů mezi ultrapravicí a ultralevicí. Policie proti tehdejším demonstracím Národního odporu nezasahovala a jejich účastníci se přímo na demonstracích násilně neprojevovali (s výjimkou dílčích výhružek politickým oponentům). Naopak se je pokoušela v omezené míře napadat ultralevicová scéna, ale díky práci policie bez valných úspěchů. Několik anarchistů a trockistů a možná i politicky nevyprofilovaných příslušníků alternativních subkultur se násilně projevilo na demonstracích proti policejnímu zásahu

²² Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2000. Praha: Ministerstvo vnitra, 2001, s. 35-36.

²³ CHARVÁT, J. Současný politický extremismus a radikalismus. Praha: Portál 2007, s. 167.

²⁴ Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2002. Praha: Ministerstvo vnitra, 2003, s. 46-47.

proti techno party v roce 2005, nejednalo se však o dominantní jev těchto demonstrací.

4. Soudobé militantní demonstrace v ČR

Nová, výrazná éra militantních demonstrací, kterou lze nazvat i jako „éru neonacistických velkých demonstrací“, byla zahájena v roce 2007. Lze ji rozdělit do dvou dílčích fází, a sice militantní nestrategické mobilizace v roce 2007 a strategického využití militantních demonstrací v letech 2008–2009. Souvisí se dvěma významnými fenomény vývoje soudobé ultrapravice, a sice s rozšířením a etablováním autonomních nacionalistů (včetně převzetí image Černého bloku od krajní levice) a částečně i se vznikem stranických paramilitárních jednotek. V počáteční fázi v roce 2007 se ultrapravicí několikrát postavili i anarchističtí antifašisté rozsáhlými militantními protiakcemi (v Otrokovicích, v Berouně, v Přerově, v Mostě a nakonec v Praze – viz níže).²⁵

První ultrapravicová fáze byla zahájena násilným odporem vůči zákazu demonstrace Národního odporu v Brně dne 1. května 2007. Část z 600 demonstrantů přímo napadla zasahující policejní jednotky a jejich koně²⁶, případně kolemjdoucí, které neonacisté považovali za ultralevicové antifašisty. Neonacistická scéna se i nadále projevovala militantně²⁷ a chystala „odvetu za Brno“.

Měla se jí stát demonstrace v pražském židovském městě dne 10. listopadu 2007, svolávaná sdružením Mladí národní demokraté (MND), které však bylo propojeno s Národním odporem²⁸. Vůči akci však byla zahájena rozsáhlá bezpečnostní

²⁵ Informace o problematice extremismu na území České republiky v roce 2007, Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2008, s. 11.

²⁶ Informace o problematice extremismu na území České republiky v roce 2007, Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2008, s. 16.

²⁷ K dílčímu militantnímu incidentu došlo 19. května 2007 na demonstraci v Mostě, kdy nejprve anarchisté napadli neonacistickou demonstraci. Poté, co zasáhli vůz řízený jedním z neonacistů, ten do nich najel autem a zranil dvě ženy. Později byl za tento čin odsouzen na tři roky nepodmíněně.

²⁸ DANICS, S. – KAMÍN, T.: Extremismus, rasismus a antisemitismus. Praha: Policejní akademie, 2009, s. 37.

opatření a většina ze zhruba 600 neonacistů byla zadržena na předběžném shromažďovacím místě v Praze – Vysočanech. U některých z nich byly nalezeny teleskopické obušky, podomácku vyrobená pyrotechnika, sekyrky, tyče či plynová pistole²⁹.

V židovském městě se sešla velká demonstrace odpůrců neonacismu, mezi nimiž bylo i zhruba 300 militantních, z části vycvičených a takticky připravených anarchistických a autonomních antifašistů, včetně zahraničních (mj. z Německa či Francie). Ti razantně zaútočili na několik málo pravicových extremistů, kteří se shromáždili v centru Prahy (jeden z neonacistů na ně střílel plynovou pistolí). Anarchisté a autonomové pak několikrát napadli i policisty³⁰.

V tomto období tedy neonacistická scéna vyjadřovala své militantní odhodlání a anarchisticko-autonomní scéna se jí snažila pražskou protiakcí demonstrovat svoji sílu. Neonacisté v roce 2008 přešli ke strategičtějšímu využití militantních demonstrací, když se snažili zmobilizovat celou neonacistickou scénu k přímému oslabení systému. Násilím na proti-romských demonstracích chtěli získat širší popularitu a pomoci tím i Dělnické straně, která s Národním odporem a autonomními nacionalisty začala v tomto období spolupracovat. Dělnická strana přitom vytvořila paramilitární Ochranné sbory DS, jejichž monitorovací akce na sídlišti v Litvínově-Janově dne 4. října 2008 iniciovala největší militantní demonstraci posledních let. V této lokalitě se zvýšilo interetnické napětí nově nastěhovanými Romy a starousedlíky z řad majority, protože řada Romů narušovala veřejný pořádek a bezpečnost.

Monitorovací akce OS DS byla zastavena sročením Romů, kteří účastníkům a účastnicím vulgárně nadávali a vyhrožovali³¹. Medializace přinesla celému problému širší popularitu. Dne 18. října 2008 se do města sjelo asi 400

²⁹ Bitva o židovské město. Lidovky.cz, 10. 11. 2007, http://www.lidovky.cz/db_online.asp?online=1003024

³⁰ Informace o problematice extremismu na území České republiky v roce 2007, Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2008, s. 2.

³¹ Strategie boje proti extremismu. Praha: Ministerstvo vnitra, 2009, s. 4.

neonacistických militantů, kteří se dostali do střetů s policií (hovořilo se o tzv. „první bitvě o Janov“). Následně začali neonacisté propagandisticky vyhrožovat místní správě, že pokud nezjedná nápravu, do města se vrátí³². Dne 17. listopadu 2008 pak nejprve DS svolala shromáždění do Janova, na němž jeden z řečníků vyzval přítomné k účasti na demonstraci, kterou pořádali autonomní nacionalisté v Janově. Zúčastnilo se jí kolem tisícovky lidí, především příslušníků tvrdého jádra neonacistické scény (včetně příslušníků Národního odporu i autonomních nacionalistů), ale i méně ideologicky ukotvených fotbalových chuligánů, kteří stáli za řadou násilných aktů. Demonstraci podpořila i řada místních obyvatel, kteří neonacistům pomáhali i s úkrytem před policií. Organizace a řízení demonstrace se ujali elitní osobnosti neonacistické scény (včetně jednoho bývalého příslušníka ozbrojených sil). V Janově došlo k rozsáhlému několikahodinovému střetu s policií a k pokusům o útok na romská obydlí. Policii se podařilo odvrátit i střet mezi demonstranty a sročenými ozbrojenými Romy. Na demonstraci bylo použito v rozsáhlé míře zápalných lahví, podomácku vyrobené pyrotechniky (jeden z dělbuchů utrhnul jednomu z demonstrantů prsty) i improvizovaných zbraní. Ultrapravice (obdobě jako v roce 2000) ultralevice zorganizovala i zdravotnické složky, složené především příslušnic ženských neonacistických organizací.

Janovské události přitáhly velkou mediální pozornost k Dělnické straně. Ta se sice od násilí distancovala, nicméně násilný étos „bitvy o Janov“ využívala ve své propagandě. Neonacistické struktury začaly plánovat na jaro 2009 podobnou akci na Moravě. Nakonec byl zvolen Přerov, kde rovněž existuje silné interetnické napětí mezi majoritou a romskou menšinou, jejíž velká část narušuje pořádek a bezpečnost. Přerovská

³² AKTIVISTÉ PRO-NÁRODNÍCH ORGANIZACÍ: Ultimatum litvínovské radnici – otevřený dopis starostovi Litvínova Milanovi Šťovíčkovi. Autonomní nacionalisté, 2008, <http://nacionaliste.com>

demonstrace dne 4. dubna 2009 však již nezopakovala relativní janovský úspěch. Zúčastnilo se jí mnohem méně lidí (kolem 500), nezískala silnější podporu místního obyvatelstva a policie dokázala zabránit průniku militantů do tzv. romského ghetta po jejím skončení. Zajištěny byly zápalné lahve a připravené výbušniny ukryté v popelnících. Na demonstraci však docházelo i k cíleným fyzickým útokům na policisty v civilu z protiextremistických oddělení, což byla nová taktika.

Poté byly rozsáhlé militantní demonstrace ultrapravice utlumeny, což souviselo s jistým vnitřním vyčerpáním scény i se snahou nedat záminky k zákazu Dělnické strany (ta omezila i výjezdy jejích OS DS, které kulminovaly v prvních měsících roku 2009). Dílčí militantní projevy se projevíly pouze při protestech neonacistů proti policejním represivním akcím v létě 2009³³.

Krajní levice na vzestup militantních veřejných aktivit neonacistů nebyla schopna zareagovat zorganizovaným stejně velkých demonstrací (podle některých názorů to mohl být i taktický tah Antifašistické akce, která nechtěla zavdat médiím příčinu k prezentaci neonacistických demonstrací jako střetů dvou stejně nebezpečných směrů extremismu)³⁴. Dílčí výjimkou může být protest proti demonstraci (nenásilné) Autonomních nacionalistů v Ústí nad Labem dne 18. dubna 2009, kdy ovšem militantní antifašisty zastavila policie³⁵ a pokus napadnout poklidnou demonstraci Dělnické strany ve Znojmě davem asi 400 ultralevicových antifašistů, který rovněž eliminovala policie³⁶. Extremistické militantní demonstrace zhruba od poloviny roku 2009 ustaly.

³³ Protestující neonacisté se v Karlových Varech střetli s policií, Novinky, 10.6. 2009, <http://www.novinky.cz/domaci/171021-protestujici-neonaciste-se-v-karlovyh-varech-stretli-s-policii.html>

³⁴ BASTL, Martin: Antifašistická akce: od subverze k vigilantismu? Rexter, roč. 8, č. 2, 2010, s. 1-41, http://casopis.rexter.cz/rexter_02_2010.pdf

³⁵ Pochod neonacistů v Ústí nad Labem, iDnes 18. 4. 2009, http://zpravy.idnes.cz/pochod-neonacistu-v-usti-nad-labem-dr8-/db_online.asp?online=1003595

³⁶ Stovky antifašistů se vrhly na Dělnickou stranu, policie nezastavila, Novinky.cz, 17. 5. 2009, <http://www.novinky.cz/domaci/168958-stovky-antifasistu-se-vrhly-na-delnickou-stranu-policie-je-zastavila.html>

Jedním z možných faktorů, které ovlivnily vývoj tohoto fenoménu, bylo i „vnitřní vyhoření“ extremistické scény, které nedokázala zvýšený aktivismus proměnit v rychlý politický úspěch, navíc se tato „adrenalinová zábava“ (jak účast na militantních demonstracích část extremistů pojímala) stala riziková z hlediska státní represe a vlivu na osobní život a kariéru a pro řadu lidí i finančně náročná (časté výjezdy do cizích měst nebyly pro část militantů z nižších vrstev únosné, zvláště pokud se současně jednalo i o fotbalové chuligány, kteří pravidelně „musí“ doprovázet svůj tým³⁷).

Před evropskými volbami v roce 2009 a poté v mírně obměněné podobě však ČR zasáhla vlna specifického násilí, spočívající v házení vajíček na členy České strany sociálně demokratické v souvislosti s kampaní proti tehdejšímu předsedovi strany Jiřímu Paroubkovi. Házení vajíček na politiky nebylo v českých podmínkách ničím novým a nízká intenzita tohoto aktu by v individuálních případech nebyla důvodem k reflexi v rámci tohoto článku. Nicméně postupně se zvyšující intenzita, organizovanost prostřednictvím sociální sítě Facebook a počet vrhačů (který dosáhl vrcholu na demonstraci u Anděla v Praze) již zmínku tohoto fenoménu v přehledu vývoje militantních demonstrací v ČR opravňuje³⁸. Navíc před volbami do PS PČR 2010 začali pořadatelé a účastníci mítinků ČSSD nepřiměřeně (včetně výhružek a použití násilí) na jakékoliv (i poklidné protesty). Na straně druhé eskalovaly i násilné formy protestů proti ČSSD (házení sklenic, výhružky smrtí, zapálení stánku, fyzické napadení kandidátů), což vedlo ČSSD k prohlášení o ukončení mítinků na náměstích³⁹. Násilí bylo ukončeno až sněmovními volbami v červnu 2010. Po nich se již ČR výraznější militantní

³⁷ V chuligánské scéně přitom kolektivní násilné projevy stále existují a páchají je i lidé spjatí s pravicovým extremismem, např. při střetech chuligánů s policií v Ostravě v listopadu 2010. Aktualne.cz, 10. 11. 2010, <http://aktualne.centrum.cz/sportplus/fotbal/domaci/clanek.phtml?id=682461>

³⁸ ŠESTÁK, Martin: Lidé v Praze zaútočili na Paroubka stovkami vajec, ČT 24, 27. 5. 2009, <http://www.ct24.cz/domaci/56067-lide-v-praze-zautocili-na-paroubka-stovkami-vajec/>

³⁹ ČSSD ruší kvůli násilí mítinky na náměstích. TÝDEN, 6. 5. 2010, http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/volby-2010/cssd-rusi-kvuli-nasilisve-predvolebni-mitinky_168001.html

demonstrace do současnosti neobjevily, nejsou však do budoucna vyloučeny (ať již v souvislosti s nespokojeností části veřejnosti s úspornými vládními opatřeními⁴⁰ a celkovým vývojem hospodářské krize anebo s přetrvávajícím interetnickým napětím mezi majoritou a romskou komunitou či ve vazbě na problémy s imigrací).

5. Koncepční a právní rámec postupů proti militantním demonstracím v ČR

Militantní demonstrace byly již od počátku devadesátých let důležitou výzvou pro bezpečnostní a justiční složky. Veřejná bezpečnost se musela již v roce 1990 potýkat s tímto relativně novým fenoménem (měla zkušenosti pouze s potlačováním poklidných demonstrací z konce osmdesátých let). Již 23. 4. 1990 vyhlásil ministr vnitra ČSFR v souvislosti s nárůstem punkersko-skinheadských trestných výprav a demonstrací a romských a vietnamských srocení a domobran mimořádnou bezpečnostní akci a vyčlenil 150 vojáků základní služby z útvarů Správy vojsk MV k posílení výkonu pořádkové služby a 150 příslušníků Pohraniční stráže do zálohy ředitele Krajské správy Sboru národní bezpečnosti v Severočeském kraji a 85 vojáků základní služby k posílení pořádkové služby na území Hlavního města Prahy⁴¹.

Bezpečnostní systém musel následně reagovat na prvotní fázi militantních demonstrací, přičemž někdy byla policie kritizována za nečinnost, jindy za přehnanou brutalitu (např. v souvislosti s již zmíněnými anarchistickými demonstracemi před pražským výstavištěm v roce 1991). Obecně se jí však dařilo akce zvládat ve smyslu toho, že při nich nedocházelo

⁴⁰ V rozhovoru pro Hospodářské noviny z 24. 9. 2010 před tím varoval i předseda Českomoravské konfederace odborových svazů Jaroslav Zavadil, který odsoudil zdemolování vstupu do budovy Ministerstva vnitra několika účastníky jinak poklidné demonstrace policistů a hasičů, upozornil však na rizika vzrůstající „naštvanosti lidí“. Jaroslav Zavadil: Lidé jsou naštvaní, násilí budeme bránit těžko. HN.ihned.cz 24. 9. 2010, <http://hn.ihned.cz/c1-46550800-jaroslav-zavadil-lide-jsou-nastvani-nasili-budeme-branit-tezko>

⁴¹ Celková bezpečnostní situace, Česká tisková kancelář 17. 5. 1990 (Hrazdíra), (Dostupné z <http://ib.ctk.cz>)

k zásadnímu ničení majetku a až na několik zranění ani k výraznějším následkům na lidském zdraví a životech, veřejný pořádek byl nastolen vždy poměrně záhy po propuknutí násilí.

Již v roce 1991 byl vydán Metodický pokyn k ujednacení postupu Policie ČR při plnění úkolů k ochraně bezpečnosti osob a majetku před protiprávním jednáním extremistických skupin a hnutí. Pokyn se mj. zabýval problematikou hrozby použití zbraní nebo předmětů charakteru zbraní a řešil otázku zajištění osob podezřelých z tohoto použití⁴². Problematicke militantních demonstrací byla následně alespoň zčásti věnována pozornost v dalších pokynech policejního prezidenta i v informacích a zprávách o problematice extremismu na území ČR, které pro vládu připravovalo Ministerstvo vnitra. Připravovala se na ně i pořádková policie.

Nicméně první velmi velká street party v roce 1998 byla ze strany policie nezvládnuta⁴³, což ji donutilo k další precizaci postupů, mj. i s ohledem na blížící se zasedání MMF/SB. Na něm se sice objevily dílčí problémy (mj. neschopnost identifikovat pachatele násilí či jim dokázat trestnou činnost), nicméně demonstrantům se nepodařilo dostat k místu jednání a násilnosti na Václavském náměstí byly v relativně krátkém čase eliminovány. Na monitoringu demonstrantů (včetně příprav) se podílelo i společné centrum českých bezpečnostních a zpravodajských složek, zřízené speciálně pro zvládnutí protestů a dalších možných ohrožení tohoto zasedání MMF/SB. V následujícím období byly policie a další bezpečnostní složky schopny eliminovat většinu násilných aktivit na demonstracích. Určité problémy se objevily v Praze v listopadu 2007, kde dočasně získali prostor pro útoky na krajní pravici organizovaně jednající militantní antifašisté. Další problémy se vyskytly v Janově, zvláště 17. 11. 2008, kde Policie sice

⁴² Interetnické konflikty (Rozbor střetů, v jejichž důsledku byla hlášena napadení Romů a členů jiných etnických skupin v České republice od ledna do října 1993). Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 1993, s. 12.

⁴³ KLIMEŠ, Jeroným: Demonstrace ekoaktivistů 16. 5. a 29. 8. 1998 z pohledu policejní psychologie, 1998, <http://jeronymklimes.webpark.cz/mojeprace/demonstrace.pdf>

zvládla zabránit demonstrantům v průniku k romským obydlím, nicméně neodhalila předem ani později strukturu organizátorů násilí a nedokázala konkrétním osobám prokázat násilnou trestnou činnost (za násilnosti v Janově nebyl nikdo odsouzen).

Následně proto byla zaměřena pozornost na vytvoření nových pořádkových jednotek v několika krajích a na dovybavení stávajících i nových jednotek (mj. pořízení dokumentační a spojovací techniky a mobilních cel k hromadnému zajišťování osob)⁴⁴. Podle Karla Bačkovského z odboru bezpečnostní politiky MVČR se do budoucna má činnost Policie ČR do budoucna respektovat zásady 3D (Discussion - diskuse; De-escalation - uklidňování; Determination - rozhodný zákrok) a vhodné kombinaci „low profile policing“ (policie vystupuje v počtu a s výstrojí, která nedeklaruje připravenost ke střetu) a „hard profile policing“ (policie s výstrojí a výzbrojí vyjadřující připravenost a schopnost střetu) má se odehrávat v následujících rovinách:

- 1) Snažit se maximálně zabránit eskalaci násilí;
- 2) V případě propuknutí násilí rychle a dynamicky zasáhnout proti jeho původci⁴⁵.

K „low profile policing“ rozvíjí Policie ČR činnost tzv. Antikonfliktních týmů (AKT), které doposud v Evropě využívá pouze několik policejních sborů⁴⁶. Ministerstvo vnitra zpracovalo v roce 2010 i „Manuál pro velitele bezpečnostních opatření“, v němž jsou obsaženy hlavní zásady pro zvládání extremistických demonstrací⁴⁷. Vychází ze Strategie boje proti

⁴⁴ BAČKOVSKÝ, K.: Systém proti extrému. Kriminalistický sborník, č. 2, roč. LIV, 2010, s. 49.

⁴⁵ BAČKOVSKÝ, K.: Systém proti extrému. Kriminalistický sborník, č. 2, roč. LIV, 2010, s. 49.

⁴⁶ Policii ČR patří i prvenství ve snaze zprostředkovat na evropské úrovni zkušenosti z činností národních AKT a obdobných jednotek V Praze se ve dnech 12. – 14. dubna 2010 uskutečnil mezinárodní workshop „Low profile policing – využívání antikonfliktních týmů policie“. KORYČANSKÝ, M.: Low profile policing – využívání antikonfliktních týmů policie“, Policista, roč. 16, č. 10, s. 18-19.

⁴⁷ Manuál pro velitele bezpečnostních opatření, Praha: Ministerstvo vnitra 2010.

extremismu, která si klade za cíl připravit odborníky, aby měli „dostatečné zázemí pro výkon svých pravomocí“⁴⁸.

Velitelé opatření na jejím základě procházejí i speciálními školeními. Právě na nich totiž závisí hlavní rozhodnutí o průběhu a důsledcích akce a doposud někdy nebyly schopni dostatečně rychle vyhodnotit situaci a využít dostupných právních prostředků⁴⁹. Jako důležitá výzva do budoucnosti se jeví skloubení poznatků a schopností policejních specialistů na extremismus a příslušníků pořádkové policie, případně i dalších bezpečnostních, justičních a územních správních složek a jejich artikulování do efektivních rozhodnutí.

Důležitá je přitom i znalost právních předpisů a judikatury. Zákony ČR umožňují postupovat proti militantním demonstracím, i když tento pojem právní řád nezná. V případě užití nelegálního násilí ze strany demonstrantů na shromážděních, které slouží občanům k účelům vymezeným v § 1 Zákona č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím, v platném znění (dále jen ShrZ), se jedná o nelegální shromáždění. Zákon totiž v § 10 písm. b) zakazuje shromáždění, jejichž účelem by bylo dopouštět se násilí. Pokud by takovýto účel vyplýval z oznámení, úřad je zakáže. Násilím je přitom podle Petra Černého a Markéty Lehké myšleno použití fyzické síly vůči věcem nebo osobám⁵⁰.

Pokud by tato okolnost nastala až v průběhu shromáždění, má být rozpuštěno. K rozpuštění je možné přistoupit i tehdy, pokud účastníci mají u sebe střelné zbraně nebo výbušniny nebo u sebe mají předměty, jimiž lze ublížit na zdraví, přičemž lze z okolností nebo chování účastníků usuzovat, že mají být užity

⁴⁸ Strategie boje proti extremismu. Praha: Ministerstvo vnitra, 2009, s. 4

⁴⁹ Např. během pochodu neonacistů do Janova v roce 2008 napadla skupinka maskovaných mužů na protirasistického aktivistu, který je filmoval na videokameru, a zkopala jej. Poté se vrátila do davu. Velitel opatření nezajistil, aby byli pachatelé okamžitě zadrženi (je otázkou, zda měl informaci o incidentu vůbec rychle k dispozici) ani –pokud je známo – nevyzval pořadatele, aby umožnili zadržení pachatelů. Pokud by to pořadatelé odmítli, byl by to důvod k sankcím vůči nim.

⁵⁰ ČERNÝ, P. - LEHKÁ, M.: Zákon o právu shromažďovacím. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 111.

k násilí nebo pohružce násilím⁵¹. Shromáždění může být rozpuštěno i tehdy, pokud účastníci páchají trestné činy a nepodařilo se sjednat nápravu jiným způsobem. Pokud pořadatel není schopen zvládnout násilnost, které se objeví na jeho shromáždění (i když s nimi nesouhlasí), je povinen bez zbytečného odkladu požádat o pomoc úřad nebo (v případě násilí pravděpodobněji) Policii ČR⁵².

Násilí na demonstracích a proti demonstracím zakládá i přestupkovou a rovněž trestněprávní odpovědnost, a to např. podle současných § 179 „Porušování svobody sdružování a shromažďování“, § 352 „Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci“, § 358 Výtržnictví či § 325 „Násilí proti úřední osobě zákona“ dle zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, v platném znění⁵³. Organizováním násilné demonstrace na podporu hnutí, které směřuje k potlačení práv a svobod člověka, může být spáchán i trestný čin podle § 403 TrZ „Založení, podpora a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka“. Do souvislosti s militantními demonstracemi může být dána i řada dalších trestných činů.

Specifickým způsobem se militantní demonstrace mohou projevit i v oblasti sdružovacího práva, a to tehdy, pokud lze politickým stranám či občanským sdružením přičíst odpovědnost za organizování či propagandu násilných demonstrací, které závažným způsobem narušují bezpečnost. Stalo se tak v případě Dělnické strany, u níž Nejvyšší správní soud přihlédl k její propagandě, která pozitivně hodnotila k tzv. „Bitvu o Janov“.⁵⁴

6. Závěr: zhodnocení dosavadních militantních demonstrací a perspektivy jejich vývoje

⁵¹ ČERNÝ, P. - LEHKÁ, M.: Zákon o právu shromažďovacím. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 137.

⁵² ČERNÝ, P. - LEHKÁ, M.: Zákon o právu shromažďovacím. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 87.

⁵³ MAREŠ, M.: Trestná činnost páchaná v souvislosti s neonacistickými veřejnými shromážděními. In HRUBÝ, M. – ČERNÝ, J. (eds.): Nezvaní hosté. Sborník textů pro města a obce, které se zamýšlejí nad možností aktivně bránit shromážděním z nenávisti. Praha: Člověk v tísni, 2010, s. 35-36.

⁵⁴ NEJVYŠŠÍ SPRÁVNÍ SOUD, PsT 1/2009 – 348, s. 114.

Česká republika byla vystavena třem výrazným vlnám militantních demonstrací, „živelné extremistické vlně“ na počátku 90.let, anarchistickému a autonomnímu vzestupu na konci 90. let a neonacistickému aktivismu na militantních demonstracích na konci první dekády. Ze strategického hlediska byla první vlna důležitá tím, že dokázala mobilizovat vznikající militantní ultrapravici i ultralevici v ČR. Druhá vlna sice dočasně utužila a početně posílila anarchistické a autonomní spektrum, avšak vrchol této vlny - násilné demonstrace v roce 2000 při zasedání MMF/SB - je odcizila širší veřejnosti i umírněnějším levicovým proudům. Neonacistický militantní aktivismus na demonstracích proti Romům z konce prvního desetiletí slavil dílčí úspěchy u části majority a někdy byl na lokální úrovni podpořen i přímou pomocí demonstrantů (zvláště v Janově). Sám o sobě ale ke zvýšení celkové podpory (především volební) ultralevice nevedl, navíc byly tyto militantní demonstrace ve svém důsledku jednou z příčin zákazu Dělnické strany.

Z taktického hlediska se největší organizovanost a plánovitost projevila na demonstracích proti zasedání MMF/SB v Praze a na ultrapravicových demonstracích v Janově (2008) a v Přerově (2009). Vůdčí struktury demonstrací byly schopny stanovit základní rámec postupu a tato organizační fáze nebyla trestně sankcionována. Jako specifický rizikový jev z poslední doby je možné zmínit selektivitu výběru obětí militantních demonstrantů (např. na konkrétních policistů v Přerově).

Jako nejčastější používané zbraně a zabavované zbraně slouží improvizované předměty a vybrané chladné zbraně (různé typy nožů), použity však byly i plynové pistole a zabaveny střelné zbraně. Tradiční zbraní jsou tzv. Molotovovy koktejly, i když jejich využití v ČR není tak časté jako v řadě cizích zemí. Objevuje se i podomácku vyrobená pyrotechnika. Jako nebezpečnou tendenci z poslední doby je třeba hodnotit snahu o využívání praků, které mohou být nebezpečné pro proti-

demonstranty policisty i policejní koně (i vůči policejním koňům se objevují specifické formy násilí, včetně návrhů na přerezávání šlach). Rizikové jsou v poslední době i nože a mačety zabavované (či tolerované) na romských militantních sroceních (např. v Janově či při pokusu zaútočit na demonstraci Dělnické strany dne 1. května 2009 v Brně). V ČR se objevil i fenomén najíždění automobily do demonstrantů, což je rovněž velmi riziková taktika.

V ČR došlo na militantních demonstracích k mnoha zraněním, jako pozitivní skutečnost je však třeba ocenit, že při nich doposud přímo nikdo nezahynul (nebudou-li za demonstrace počítány skinheadské výpravy na počátku 90. let a protireakce na ně, které přinesly lidské oběti na straně Romů i skinheadů). Obecně lze říci, že intenzita a dopady násilí militantních demonstrací v ČR po roce 1989 naštěstí doposud neobsáhly některé velmi závažné násilné formy, např. hromadné použití střelných zbraní či trhavin a výbušnin s výrazně ničivou silou. I počet účastníků se pohyboval (s výjimkou protestů v roce 2000 a některých street party) v počtech do 2000 osob. Z hlediska bezpečnostních složek je však třeba počítat i s rizikovým vývojem do budoucna a mít připraveny variantní scénáře i pro výše uvedené nejnebezpečnější varianty (je např. otázkou, zda má policie připraveny vlastní podrobné plány na použití střelných zbraní proti demonstrantům).

I když bezpečnostní složky zaznamenaly v působení proti dosavadním militantním demonstracím řadu úspěchů, objevily se v jejich činnosti i problémové prvky. Pokračující hospodářská krize, interetnické napětí i imigrace⁵⁵ představují do budoucna rizikové faktory, které by mohly do budoucna opět zvýšit rizikovost fenoménu militantních demonstrací v ČR a vyvolat i

⁵⁵ ČR byla doposud ve větší míře ušetřena násilných demonstrací příslušníků cizineckých komunit, etnických a náboženských diaspor a přistěhovalců a násilných střetů s jejich odpůrci (s dílčí výjimkou napadení demonstrace afrických studentů libyjskými útočníky před velvyslanectvím Libye v Praze 24. 1. 1990 po vraždě afrického studenta Libyjcem – SIGL, Miroslav: Události totality, svobody a demokracie (1989-1990ů, Třebíč: Akcent, 2010, s. 377 - nebo dílčích střetů mezi Albánci a příznivci Srbů na území ČR v době kosovské krize v roce 1999 – MAREŠ, M.: Terorismus v ČR: Brno: Centrum strategických studií, 2005, s. 240). V budoucnu však nelze však vyloučit – především s ohledem na dosavadní vývoj v západní Evropě – jejich výskyt i v ČR.

jejich přerod do rozsáhlejších nepokojů. Tradiční aktéři militantních demonstrací - extremisté různého zaměření - by do nich mohli zatáhnout i širší skupiny obyvatelstva. V zahraničí se objevil i fenomén násilných studentských demonstrací proti placení školného úsporným reformám vysokého školství⁵⁶.

Proto je důležité zaměřit se i na prevenci problémů, schopných mobilizovat násilné demonstranty, a to na lokální, regionální, státní evropské úrovni. Z policejního a justičního hlediska je třeba soustředit se na schopnost sankcionovat přípravu militantních demonstrací a v případě, že se uskuteční, vypátrat a usvědčit pachatele násilí. Důležitá je i precizace spolupráce jednotlivých složek bezpečnostního systému na daném poli.

Militantní demonstrace mají často i výrazně internacionální rozměr. Řady demonstrací v ČR se účastní zahraniční militanti a naopak čeští militanti jezdí na zahraniční výjezdy (pro některé z nich to má i charakter „adrenalinové zábavy“). V transnacionální dimenzi jsou organizovány a šířeny i strategické a taktické koncepty (černý blok, využití paramilitárních jednotek apod.), výměna zkušeností probíhá i na transnacionálních extremistických akcích včetně výcvikových kampů). Inspirativní může být i celkové dění v určité zemi či regionu⁵⁷. Proto je důležitá i spolupráce a výměna zkušeností bezpečnostních a justičních orgánů z různých zemí (která je na poměrně dobré úrovni) a rovněž bezpečnostní výzkum by výše zmíněnou dimenzi měl brát do úvahy. Komplexní podchycení a eliminace vzniku, organizace, nebezpečného průběhu a případné zvládnutí následků militantních demonstrací zůstává důležitou výzvou pro bezpečnostní systém ČR i do budoucna a bude i nadále představovat důležité téma bezpečnostního výzkumu.

⁵⁶ HARRISON, A.: Violence at Tory HQ overshadows student fees protest, BBC, 2010, <http://www.bbc.co.uk/news/education-11726822>

⁵⁷ Např. pro současnou ultralevici v celé Evropě i v ČR jsou inspirující nepokoje a militantní demonstrace v Řecku. Demonstrace české ultrapravice v Janově (s mezinárodní účastí) byly zase jako vhodný model oceněny pravicovými extremisty v zahraničí.

Mareš, M.

Militantní demonstrace v ČR: analýza vybraných jevů a problémů

SOUHRN

Militantní demonstrace představují specifickou hrozbu pro vnitřní bezpečnost a pořádek. Objevují se v řadě variant, které jsou v tomto příspěvku konceptualizovány. Od počátku devadesátých let s České republiky projevily tři významné vlny militantních demonstrací, a sice živelné extremistické demonstrace na počátku 90. let, demonstrace v éře zvýšené anarchistické militantnosti v druhé polovině 90. let a neonacistické militantní demonstrace na konci první dekády. Problémy s militantními demonstracemi vedly i k zintenzivnění reakcí bezpečnostních složek na tento problém. I do budoucna však zůstává několik rizikových jevů, které mohou nebezpečnost militantních demonstrací zvýšit.

Mareš, M.

Militant demonstrations in the Czech Republic: An analysis of selected phenomena and problems

SUMMARY

Militant demonstrations represent a specific threat for internal security and order. They appear in a number of varieties, which are conceptualised in this article. Since the beginning of the 1990's, three important trends of militant demonstrations appeared in the Czech Republic - unrestrained extremist demonstrations at the beginning of the 1990's, demonstrations in the era of increased anarchist militancy in the second half of the 1990's and neo-Nazi militant demonstrations at the end of the first decade. Problems with militant demonstrations have also lead to more intense

reactions of security forces to this problem. For the future, though, some risk phenomena persist, which may increase the dangerousness of militant demonstrations.

Mareš, M.

Militante Demonstrationen in der ČR: Analyse von ausgewählten Erscheinungen und Problemen

ZUSAMMENFASSUNG

Militante Demonstrationen stellen eine spezifische Form der Bedrohung der inneren Sicherheit und Ordnung dar. Sie kommen in zahlreichen Varianten vor, die in diesem Beitrag konzeptualisiert werden. Vom Anfang der 90. Jahre zeigten sich in der tschechischen Republik drei bedeutende Wellen von militanten Demonstrationen, und zwar spontane extremistische Demonstrationen am Anfang der 90. Jahre, Demonstrationen in der Ära der gesteigerten anarchistischen militanten Aktivitäten in der zweiten Hälfte der 90. Jahre und neonazistische militante Demonstrationen am Ende der ersten Dekade. Die Probleme mit den militanten Demonstrationen führten zur Intensivierung der Reaktion der Sicherheitsorgane auf dieses Problem. Auch für die Zukunft bleiben jedoch einige risikoreiche Erscheinungen, die die Gefährlichkeit der militanten Demonstrationen steigern können.